

סרן הרב שמעון בן שושן, רב חטיבה 188

הורדת ס"ת לשטח אימונים

ראשי פרקים

- א. פתיחה
- ב. מקור הדין
- ג. הגדרת אדם חשוב
- ד. כאשר הספר קבוע במקום
- ה. דעת השו"ע והרמ"א
- ו. כאשר יש מניין
- ז. דעת הזוהר
- ח. תנאים הנצרכים לטלטול ס"ת
- ט. סיכום

א. פתיחה

מצוי שחיילים נמצאים בשטחי אימונים בימים שני וחמישי ובמועדים נוספים בהם קוראים בתורה. נשאלת השאלה האם מותר לטלטל ס"ת מהמפח"ט אל שטח האימונים לטובת קיום מצוות קריאה בתורה, משום שהבאתו היא כבוד לספר התורה ואינה מהווה פגיעה בכבודו, או שמא העברתו אסורה כי בכך יש פחיתות כבוד כלפי ספר התורה?

מלבד השאלה העקרונית האם מותר לקחת ס"ת, צריך לדעת למעשה מהם הדברים עליהם יש להקפיד בעת הולכת הס"ת לשטח, וכיצד יש לנהוג בשעת העברתו ברכב.

ב. מקור הדין

בבית המקדש, ביום כיפור, הכהן הגדול קורא בתורה לקראת סיום עבודת היום. לפני הקריאה מתקיים טקס מכובד בו ספר התורה מועבר מאחד לשני על ידי בעלי תפקידים בבית המקדש כפי שמתואר במשנה ביומא¹:

"חזן הכנסת נוטל ספר תורה, ונותנו לראש הכנסת, וראש הכנסת נותנו לסגן, והסגן נותנו לכהן גדול, וכהן גדול עומד ומקבל, וקורא עומד, וקורא אחרי מות ואך בעשור".

1. פרק ז משנה א.

הרמב"ם² כתב את הדברים להלכה ולמעשה:

"כיצד הוא קורא יושב בעזרת הנשים וכל העם עומדין לפניו, וחזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת וראש הכנסת נותנו לסגן והסגן נותנו לכהן גדול, וכהן גדול עומד ומקבל עומד וקורא אחרי מות ואך בעשור שבפרשת מועדות עד סוף הענין".

בפירוש המשניות³ הוא מבאר את עניינו של טקס העברת ספר התורה:

"נמסר הספר מיד ליד לכבוד ולגדולה".

על ידי טקס זה מתפאר ומתכבד הכהן הגדול. בלשון קרבן העדה⁴:

"ונותנים ס"ת מזה לזה משום יקרא דכ"ג להראות שיש שררות הרבה למטה ממנו".

עולה מכך, שככל שהמשתתפים רבים ונותנים להם חלק ומקום בתורה, מתרבה כבודו של הכה"ג. אך עלינו לשאול, האם העברה של ספר התורה מיד ליד היא פחיתות כבוד כלפי ספר התורה?

זוהי שאלת הירושלמי⁵:

"בכל אתר את אמר הולכין אחר התורה והכא את אמר מוליכין את התורה אצלן?".

בני אדם צריכים להתאמץ, להשקיע וללכת אל ספר התורה, ולא שיתקיים מצב הפוך בו האדם נשאר במקומו וס"ת מגיע אליו. ולכן לא ייתכן שמכבדים את הכהן הגדול על ידי פחיתות כבוד לספר התורה.

משיב התלמוד:

"אלא על ידי שהן בני אדם גדולים התורה מתעלה בהן".

כאשר אנשים גדולים וחשובים משתתפים באירוע עם ספר תורה, ומעבירים אותו כדי לתת חשיבות וחביבות לספר, זהו כבוד התורה ולא להיפך. בלשון קרבן העדה⁶:

"הכה"ג והסגן הם בני אדם גדולים וחשובים, כבוד היא לתורה שתבא לידם וגם היא מכבדת אותם".

2. עבודת יום הכיפורים פרק ג הלכה י.

3. פיהמ"ש שם.

4. פרק א הלכה א ד"ה ראש הכנסת.

5. פרק ז הלכה א.

6. שם ד"ה ומשני אלא.

עולה מהדברים שישנן פעולות הנוגעות לס"ת שעלולות להראות כפגיעה או כזלזול בתורה, ומצד שני יכולות לכבד אותה, והמרכיב הקובע הוא מי הם האנשים האלו. כאשר האנשים הם חשובים, אנשי צורה, כבוד הוא לתורה שהיא ביד אנשים נעלים כי מעשיהם וכוונתם וודאי לכבוד ופאר התורה, ומעשה זה יחשב כמצווה וככיבוד ספר התורה. לכן טלטול ס"ת מיד ליד על ידי בעלי תפקידים במקדש נחשב לכבוד התורה. מה שאין כן, כאשר מדובר על אנשים אחרים ובמצב אחר, פעולה זו תהיה אסורה ותחשב כזלזול בתורה.

האור זרוע פסק זאת הלכה למעשה⁷:

"ומדקאמר ניכנפי למר בי עשרה ש"מ דנכון וכשר הדבר ליראי השם ב"ה כשהוא חולה שיכול לכוין שיבואו עשרה ויתפללו עמו **ואם הוא אדם חשוב בעירו מביאין לו ספר תורה בביתו** שיקראו בו עשרה שמתפללין עמו דאמר בירושלמי ביומא פ' בא לו בכל אתר את אמר הלך אצל תורה וכה את אמר מוליכין את התורה אצלם **אלא על ידי שהם בני אדם גדולים התורה מתעלה בהם**".

מתבאר מדברי האור זרוע, שלא מדובר רק במקדש אלא זהו עיקרון שנכון בכל מקום ובכל זמן. כאשר מדובר על אדם חשוב מותר להביא אליו את ספר התורה.

ג. הגדרת אדם חשוב

לאחר שראינו שמותר להביא את ספר התורה לאדם חשוב, אך אם אינו חשוב אין לטלטלו, צריך לברר מהי ההגדרה של אדם חשוב שמותר להביא אליו את התורה.

בטקס שהתרחש במקדש, העברת ס"ת מיד ליד התקיימה על ידי אנשים בעלי תפקיד חשוב: חזן (הכוונה לגבאי), סגן, ראש הכנסת וכו'. מתוקף אישיותם ותפקידם הם אנשים חשובים והתורה מתכבדת על ידיהם.

הרמ"א⁸ כתב:

"ואין איסור לקרות ע"ה נכבד, עשיר וגדול הדור לפני ת"ח, כי אין זה בזיון לת"ח רק כבוד לתורה שמתכבדת באנשים גדולים".

ההגדרה העולה מדברי הרמ"א היא, ש'אדם גדולי הכוונה לאנשים בעלי תפקיד מכובד ומשמעותי, ומעמדם המכובד נותן כבוד לתורה. אדם חשוב אינו דווקא תלמיד חכם. זה מתאים לפשט דברי הירושלמי על טקס העברת ספר התורה במקדש, שחשיבות האנשים המעבירים את ספר התורה נובעת מתפקידם.

7. הלכות קריאת שמע סימן ט.

8. או"ח סימן רפב סעיף ג.

לעומת זאת, המשנה ברורה⁹ כתב:

"אם הוא אדם חשוב - ר"ל גדול בתורה, דאדרבה התורה מתעלית ע"י אנשים גדולים ולא זלזול אצלה".

ומבאר יותר בביאור הלכה¹⁰, שצריך "דוקא חשוב בתורה", אך אדם שאינו גדול בתורה אפילו אם הוא מכובד בציבור ויש לו תפקיד חשוב אסור לטלטל ספר התורה בשבילו.

העולה מדברינו עד כה, שהעברת ספר התורה בשביל אדם לא תחשב כזלזול בספר התורה, כאשר מעבירים את ספר התורה בשביל אדם חשוב, ואדרבה זהו כבוד התורה. לרמ"א אדם חשוב הוא מכובד במעמדו, ולמשנ"ב דוקא תלמיד חכם.

ד. כאשר הספר קבוע במקום

לאחר שראינו את ההגדרה העקרונית של טלטול ספר תורה לצורך אדם חשוב, נשוב לשאלה בה פתחנו, האם העברת ס"ת מיד ליד (על ידי מספר חיילים) וממקום למקום (בית כנסת במפח"ט אל שטח האימונים) לטובת קריאת התורה מותרת היא כי זה כבוד לתורה שיקראו בה ויקיימו מצוות הקריאה, או שמא יש בכך משום ביזיון ס"ת?

הרמ"א¹¹ כתב:

"היינו (שאסור לטלטל הס"ת) דוקא בשעת הקריאה לבד, אבל אם מכינים לו ס"ת יום או יומים קודם, מותר".

ביאר המשנה ברורה¹²:

"יום או יומים קודם - והאחרונים הסכימו דה"ה אם הכין מקום לס"ת באותו יום שיהא מונח שם יום או יומים דשפיר דמי, ובלבד שיניחה שם במקום שהכין קודם זמן הקריאה ובשעת הקריאה יוציאנה ויקרא בה ואח"כ יחזירנה לשם, דאז אין מינכר שהבאתה היתה לצורך קריאה בלבד אלא שקבע דירתה בכאן לאותו זמן".

העולה מכך, שחיילים שנמצאים בשטח אימונים רשאים להקל להוריד אליהם ספר תורה, בתנאי שיקפידו להכין מקום ראוי ומכובד לס"ת, וישאר שם פרק זמן

9. סימן קלה סק"נ.

10. שם ד"ה ואם, וע"ש שמתייחס לרמ"א.

11. או"ח סימן קלה סעיף יד.

12. שם ס"ק מט.

ממושך. וכך נכתב בתורת המחנה¹³:

"עוד כתבו הפוסקים שכל האיסור הוא בהולכת ס"ת לצורך הקריאה לבד, אך אם מכינים שם ארון מיוחד ומניחים בו את ספר התורה לפרק זמן משמעותי כיום או יומיים הרי שנקבע מקומו".

ברם, כאשר מדובר על חיילים הנמצאים בשטח ועוברים ממקום למקום, וכן כאשר מטלטלים ספר תורה לצורך כמה מניינים בשטח, לא יועיל היתר זה.

ה. דעת השו"ע והרמ"א

ראינו לעיל את דברי האור זרוע, שחולה חשוב שלא יכול לבוא לבית הכנסת מותר לו לאסוף מניין ולהביא ס"ת אליו לבית, ומשמע שאם אינו חשוב אסור.

היו מקרים בגלות בהם אנשים היו חבושים בבית האסורים בראש השנה וביום הכיפורים ללא מניין וללא ס"ת, ונשאלה השאלה האם מותר להוליך אליהם ס"ת כדי לקיים את מצוות קריאת התורה בחג? בהקשר לכך כתב המהר"ם מרוטנבורג¹⁴:

"בני אדם החבושין בבית האסורים אין מביאי אצלם ס"ת אפי' בר"ה ויו"כ מדאמר בירושלמי".

הביאו המרדכי¹⁵:

"מצאתי בתשובה, דבני אדם החבושים בבית האסורים אין מביאים אצלם ס"ת אפילו בראש השנה ויום הכיפורים, כדאמרינן בירושלמי".

וכן פסק השו"ע¹⁶:

"בני אדם החבושין בבית האסורין, אין מביאים אצלם ס"ת אפילו בר"ה ויוה"כ".

עולה מפסיקת השו"ע, שאין לטלטל ס"ת לצורך קריאה בתורה עבור אנשים שאין להם מניין ולא יכולים לבוא לבית הכנסת¹⁷. ולפי זה לכאורה לא ניתן לקחת ס"ת למניין חיילים בשטח.

13. כרך א, פרק טו שאלה ו.

14. שו"ת המהר"ם מרוטנבורג סימן כג.

15. ר"ה תשי.

16. סימן קלה סעיף יד.

17. ויש לעיין לפי השו"ע במקרה בו חבושים אלו הם אנשים חשובים. אמנם, המהר"ם הביא ראייה מריש גלותא שאומר הירושלמי שלא אומרים לטלטל בשבילו ס"ת, אך נראה גם לשיטתו שת"ח נחשב חשוב ומותר.

לעומת זאת מדברי הרמ"א עולה, שכאשר מדובר על מי שלא יכול לבוא לבית הכנסת, מותר להביא אליו ספר תורה.

בהקשר לחולה שיכול לשמוע קריאת התורה אך אין בכחו לבוא לבית הכנסת, כתב האור זרוע¹⁸:

"נכון וכשר הדבר ליראי השם ב"ה, כשהוא חולה שיכול לכוין שיבוא עשרה ויתפללו עמו. ואם הוא אדם חשוב בעירו מביאין לו ספר תורה בביתו שיקראו בו עשרה שמתפללין עמו דאמר בירושלמי ביומא פ' בא לו בכל אתר את אמר הלך אצל תורה וכה את אמר מוליכין את התורה אצלם אלא על ידי שהם בני אדם גדולים התורה מתעלה בהם... **אם לאותם מביאים בעבור כבודם לזה שאנוס כש"כ שמביאים לביתו**".

הדרכי משה¹⁹ מדייק בדבריו, שאם אינו יכול לבוא לבית הכנסת מותר להביא בשבילו אע"פ שאינו חולה:

"משמע, דלאדם חשוב אף על פי שאינו חולה, וכן לחולה בלא אדם חשוב שרי".

והביאו את דבריו המגן אברהם והמשנה ברורה.

עולה, שאמנם לשו"ע אסור להביא ספר תורה לשטח לחייל שלא קרא בתורה, אך לרמ"א מותר להביא ספר תורה לחיילים שאינם יכולים לבוא לבית הכנסת.

ו. כאשר יש מניין

הביאור הלכה כתב שהדברים מסתברים, שכאשר האדם אנוס ואינו יכול לבוא לבית הכנסת, אין פחיתות כבוד להביא ספר תורה כדי שישמע הקריאה, ואדרבה זהו כבוד התורה שמתאמצים לשומעה. ואם יש מניין שאינם יכולים לבוא לס"ת לכל הדעות מותר להביא ספר תורה אליהם:

"הירושלמי מיירי כשאפשר לילך למקום שהס"ת מונחת, ולכך זלזול הוא כשמוליכין ס"ת אצלן. משא"כ בזה שאנוסים הם ורוצים לקיים מצות קה"ת, למה לא נביאה אליהם, מאי זילותא הוא לס"ת כשבני אדם מהדרין אחריה לקרות בה אם נביאה אליהם כיון שהם אינם יכולים לילך אחריה?!... באמת כן הוא דעת האור זרוע דלחולה מותר להביא ס"ת אצלו לקרות בה משום דאנוס הוא... ולדינא נראה דאפילו להמרדכי דאוסר אפילו באנוס אינו מיירי כ"א ביחידים החבושים ורוצים להכניף עשרה שם לקה"ת בזה אוסר, ומטעם דמן הדין י"ל דאין חל על יחיד מצות קה"ת

18. הלכות קריאת שמע סימן ט.

19. סימן קלה.

בזמן שאין יכול לילך לביהמ"ד. אבל כשיש שם עשרה, כיון דחל עליהם חובת קריאה והם אינם יכולים לצאת משם ולילך אחריה, גם המרדכי מודה דצריך להביא להם ס"ת לקרות בה... כנלע"ד לדינא".

עולה למעשה, שמותר ומצווה לקחת ס"ת למניין חיילים שנמצאים בשטח אימונים לצורך קריאת התורה.

בפועל, במסגרת הצבאית יש להיוועץ ברב היחידה שמכיר את אופי הפעילות והעומס בו מצויים הלוחמים, וכך למצוא את הדרך הנכונה והראויה ביותר לשמירה הן על כבוד ס"ת והן על כשירותם הרוחנית של החיילים. בצה"ל, האחריות היא על רב היחידה לפסוק על הצורך ואופן הורדת ס"ת לשטח. הרב אמור לתדרך ולהסביר את נושא קדושת ס"ת, במקביל לחשיבות של תפילה במניין בצבא.

ז. דעת הזוהר

אמנם, מצינו פוסקים שסברו על פי הזוהר שאין להעביר כלל ספר תורה ממקום למקום, וכך כתב כף החיים²⁰:

"ענין בזוה"ק פי' ויחי דף רכ"ה ע"א ופי' אחרי דף ע"א ע"ב שכתב דאפי' מבי כנישתא לבי כנישתא אחרת אסור יעו"ש".

ובדומה לכך כתב מרן החיד"א²¹ בלשון קצרה:

"ובזוהר ח"ג דף ע' החמיר מאד".

נראה שלכתחילה כאשר מתאפשר יש לחוש לזוהר, ולא לטלטל את ספר התורה. אך כאשר אין אפשרות אחרת, ניתן לסמוך על עיקר ההלכה ולהתיר את העברת הספר כאשר יש מניין הזקוקים לכך ולא יכולים לבוא אל ספר התורה.

חשוב לדעת שתפילה במניין בצבא, וכן קריאה בתורה וכל התאספות לעניין שבקדושה, מאד חשובים לשמירה על רמה רוחנית ואווירה דתית, וזמנים אלו הם בבחינת הזדמנות לנשום אוויר רוחני צח בתוך עומס המטלות. לכן, יותר מאשר באזרחות, חשוב לדאוג לכך שיתאפשר לחיילים לקרוא בתורה.

ולכן כאשר חיילים בשטח רוצים לשמוע קריאת התורה ולא מתאפשר להם לבוא לבית הכנסת, ובוודאי בהצטרף לכך שיש חשיבות גדולה לקריאת התורה במסגרת הצבאית, מותר ומצווה להביא להם ספר תורה.

20. שם ס"ק עד.

21. מחזיק ברכה שם ס"ק ה.

בספר תורת המטחנה²², אחרי שהביאו את המחמירים על פי הזוהר כתבו :

"לפיכך יש להימנע ככל הניתן מטלטול ס"ת ממקומו. אולם במידה ולא מתאפשר הדבר, יש להשתדל להסדיר בשטח האימונים מקום יחודי מכובד ושמור כאהל איכותי וכדומה שיהיה מונח שם בארון קודש משך זמן משמעותי כיום/יומיים... ואם גם זאת לא ניתן להסדיר, רשאים אף להקל ולהביאו לצורך הקריאה בלבד".

בהערה²³ הוסיפו וכתבו שהגר"א נבנצאל הורה, שיש להעדיף קריאה בתורה במנחה (בבית הכנסת) על פני הורדת ס"ת לשטח לתפילת שחרית.

ח. תנאים הנצרכים לטלטול ס"ת

לאחר שבררנו שמטלטלים ספר תורה לצורך מניין חיילים שלא יכולים לבוא לבית הכנסת, נכתוב בקצרה מהם התנאים הנצרכים לשמירת כבוד הס"ת :

כאשר מוליכים ספר תורה בפרהסיא משתדלים להובילו בליווי אנשים. אך בצבא ברוב המקרים הובלת הספר נעשית בתוך רכב מנהלה, והובלה ברכב נחשבת כהובלה בצינעא, ולכן אין צורך להחמיר ולהצריך עוד אנשים שילוו את הספר.

הורדת ספר התורה לשטח מחייבת מספר דגשים עליהם יש להקפיד :

לכסות את הספר תורה בכיסוי בד כגון טלית.

לאבטח את ספר התורה שלא יפגע מטלטולי הדרך.

לייחד ארון לספר התורה.

שתהיה אפשרות לקרוא בו על שולחן נקי ומכובד לקריאה.

שמזג האוויר יאפשר את הקריאה מבלי חשש שעלולה להגרם פגיעה בספר התורה²⁴.

כבוד ספר התורה מחייב, שאם הורדתו לשטח עלולה לפגוע בו או בכבודו אין להורידו. ולכן כתוב בתורת המטחנה²⁵ :

"אם לא ניתן ליצור את התנאים להעברתו ולקריאה בו באופן המכובד והראוי, או שקיים חשש סביר שלא יעמדו בכך, פשוט הדבר שאין לטלטלו".

22. פרק טו הלכה ו.

23. שם הערה מ.

24. רטיבות עלולה לפגוע מאד בספר תורה.

25. פרק טו הלכה ו.

ט. סיכום

יש חוסר כבוד בהעברת ספר תורה לצורך אדם. אך כאשר מדובר על אדם חשוב, התורה מתכבדת בכך.

נחלקו הפוסקים בהגדרת אדם חשוב, הרמ"א כתב שמדובר על אדם שיש לו מעמד אף אם הוא עם הארץ, ואילו המשנה ברורה כתב שמדובר דווקא על ת"ח.

כאשר ספר התורה עומד שם יום או יומיים מותר, כיוון שיש קביעות, ואין זה טלטול עראי.

המהר"ם מרוטנבורג כתב, וכן פסק השו"ע, שאין לטלטל ספר תורה לצורך אסירים בבית הכלא. לעומת זאת, הדרכי משה כתב, שכאשר מדובר על אנוס שאינו יכול לבוא לבית הכנסת, מותר אע"פ שאינו חשוב.

הביאור הלכה פסק למעשה, שכאשר מדובר על מניין שלא יכולים לבוא לבית הכנסת, מטלטלים להם ספר תורה.

אמנם יש שכתבו על פי הזוהר שלא להעביר ספר תורה כלל. אך בצבא, שקריאת התורה תורמת מאד לרוחניות החיילים ולשמירת רמתם הדתית, ראוי לסמוך על הפוסקים שמעבירים ספר תורה לצורך מניין.

למעשה בצבא, האחזיות היא על רב היחידה לדאוג להעברת ספר התורה לחיילים, תוך שמירה על כבודו ועל היחס הראוי אליו.